

20563

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANA SANAT DALI

**DOĞU SANATINI TEMELLENĐREN İNANÇLARIN
GÖRSEL BİÇİMLERE DÖNÜŐMESİ, ŞAMANİZM ETKİLERİ VE
MEHMET SİYAH KALEM RESİMLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MEHMET UYGUN

Danışman : Prof. ERGİN İNAN

İSTANBUL - 1992

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ÖNSÖZ

I. BÖLÜM

1- Doğu Sanatını Etkileyen Dinsel İnançlar Tabu ve Semboller	2
1.a- Doğa Üstü Güçler İnanıcı	6

II. BÖLÜM

2- Şamanizm ve Şamanlar	17
2.a- Şamanlar ve Sembolleri	20

III. BÖLÜM

3- İnançların Sanata Etkileri	27
3.a- Şaman ve Demon Resimleri	28
SONUÇ	46
RESİMLERİN AÇIKLAMASI	47
KAYNAKÇA	49

Ö N S Ö Z

Bilinmeyen, görünmeyen doğa üstü bir yaratığın varolduğu iddia ediliyorsa, bu iddia herhangi birine, bir bölgeye, bir topluma, bir ulusa ait ise, bu söylentiler ve düşünceler hepsinden öte bir sanatçının görselleştirdiği yapıtlar haline gelmiş ise, bu söylentilere, düşüncelere, inançlara ve sanat yaratmalarına karşı duyarlı olmak gerekir. Böyle bir iddia çok kişiye saçma ve delice gelebilir. Hatta böyle bir iddianın varolduğunu ileri sürmek için bilimsel verilerle desteklenmesini, gerçekliğinin kanıtlanmasını isteyenler çıkabilir. Buna karşılık varolduğu iddia edilen bu yaratıkların yok olduklarına ilişkin kanıtlarında da gösterilmesi gerekir. Bir çok bilim adamı araştırmacı, bilimsel olmadıkları gerekçesiyle masalları destanları halk arasında yaygın olan söylentileri, inançları, folklör ürünlerini incelemeye değer görmüyorlar. Özellikle doğuda, doğu toplumları arasında yaygın olan masal destan ve mitolojik söylencelerin insan ufkunu geniş tuttuğu, anlatıldıkça yorumların katılarak zenginleştiği zamanla farklılaşp yeni boyutlar, yeni anlamlar kazandıkları görülmüştür. Uzun ve köklü araştırmalar sonucu toplumlara mal olmuş bu efsanelerin ve inançların gerçek olmadıkları değil, zamanla farklılık gösterecekleri, anlatıldıkça yorumların katılarak zenginleşeceği gerçeğini ortaya koymuştur. Bu da insan zihninin, insan hayal gücünün zenginliğinin ifadesidir. Tüm bunlar insan zihninin yarattığı hayali varlıklar olsalar da bunları yaratan zihin için gerçektirler.

I. BÖLÜM

DOĞU SANATINI ETKİLEYEN DİNSEL İNANÇLAR

TABU VE SEMBOLLER

İnsan, gizemli düşüncelerini, dinsel inanç ve yaşamını, yorumlamasını yaptığı sanat yapıtlarına yansıtmıştır. Sanat bir inancın ifadesidir. İfade şekli soyut ya da somut olabilir. Sanatı besleyen, sanatın özünü oluşturan, toplumun düşünce, inanç ve efsanelerini bildiğimiz ölçüde, inanç ve ifadelerin dışa yansımaları olan sanat yapıtlarını anlamamız, yorumlamamız kolaylaşacaktır.

Genelde sanatı, sanat yapıtlarını etkileyen, dinsel, büyüsel, mitolojik ve felsefi inançlardır. Bu anlamda sanat yapıtlarının gizemini çözebilmek, bu inançları bilmekle başlar. Sanatın doğuşunun altında dinsel ve büyüsel inançların etkisi ve önemi büyüktür. İnsanın ortaya çıkışıyla sahip olduğu, sığındığı dinsel, büyüsel, mitolojik inançların, toplumların ve kişinin üstündeki etkisi günümüzde de görülmektedir. Bu inanç sistemlerinin kaynağına inebilmek için bu inançların kaynağı olan din olgusuna değinmemiz gerekir. Dinin yapılmış genel bir tanımında "insanın duygusal ya da bilinçli olarak bağlı bulunduğu bir takım doğa üstü güçlere ya da varlıklara inanmasına ve bunlara ibadet etmesine din denir". Etnolojik kurumlar da dinin gelişimini, animizm, dinamizm ve monoteizm olarak açıklar.

Animizm (ruhculuk) inancına göre insan : düş, ateşli hastalık, bayılma, ölme gibi psikolojik ve fizyolojik yaşantılar sonucu, bedeni terk eden bir ruh kavramına varmıştır. Bu bedenden ayrılan ruhun zamanla hayvanlara,

bitkilere, nesnelere geçtiği inancı animizmi doğurmuş, giderek manizme, fetişizme, politeizme ve sonunda da moniteizme geçilmiştir. Bu kuram E.B. Tylor tarafından ortaya atılmıştır.

Animizm, Doğu sanatı'nın temelindeki inanç sistemlerinin başında yer alır. İnsanların öldükten sonra ruhları aracılığıyla hayatlarını sürdürdükleri inancı, atalar ve ölümler ibadetini, yani "Mani Dani'ni" doğurmuştur. Bu inançtan sonra farklı inançlara doğru bir yöneliş olmuş, her inancın kendine özgü tasvirleri yapılmıştır. Değişik varlıklara, doğa üstü güçlere olan inançlar insanlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Dev ejderha, cin, şeytan, peri gibi varlıkların da olduğu inançlara geçilmiş, bazı kötü güçlerin, iyi güçlerin belli yerleri, ağaçlar, kovuklar, mağaralar gibi nesnelere tuttuklarına inanılarak fetişizme varılmıştır.

Fetişizm, içinde bir olağanüstü gücün bulunduğu inanılan değişik objelerden yarar ummak amacı ile yapılan çeşitli davranışlardır. "Fetişizm kaynağı Afrika olmakla beraber, doğu toplumlarında da görülür. Dinsel dünyalarını, içlerinde etkileyici güçlerin olduğu sanılan bir takım objelere yaslandırmaktan çok, büyük, yüce bir varlık inancına temellendirmektedirler. Fetişler hiç bir zaman kendilerine tapınılan birer ilâh olmamışlardır. Yalnızca uğur getirebilen şeyler olarak kullanılmışlardır. Fetiş, içinde cin, ruh veya olağan üstü başka bir gücün saklı olduğu sanılan ve buna inanılan bir objedir. Bu objenin etki derecesi onun sahip olduğu sanılan ve buna inanılan gücün miktarına bağlıdır. Bu güç zamanla azalabilir. Bu durumda ona, yani fetiş objeye, kan, yemek gibi yiyecekler sunularak eski gücüne kavuşması sağlanır⁽¹⁾

(1) S.Veyis Örnek, İlkelerde Din, Büyü Sanat Efsane-İstanbul-1988

Fetişizm dinsel bir karakterden çok, büyüsel bir karakter taşır. Her sıradan insan fetiş yapamaz. Bunu ancak o toplumdaki dinsel, büyüsel yeri olan bunlarla ilgili elinde güç bulunduran ve böyle olduğuna inanılan kimseler yapabilir. İnsanın sahip olduğu görüş ve düşünüşe göre bazı varlıkların ve nesnelere diğerlerinden farklı olması, farklı görünmesi, onların doğa üstü bir güç taşımalarından kaynaklanmaktadır. Bu güç, gözle görünmez, özde saklıdır. Harekete geçerse, büyüsel bir etki gösterir. Belli nesnelere ve varlıklarda özellikle büyücülerde, şamanlarda var olduğuna inanılan bu gücün olumlu ya da olumsuz özellikleri vardır. Gücün kullanımına göre bu durum değişir. Bu tür güçlerden etkilenmemek ve korunmak için önlem almak gerekir. Bu önlemler dinamist bir düşünceyi doğurur. Dinamist dünya görüşü de tabuyu doğurur. Tabu, güçlerle dolu olan herşeyin tehlikeli ve kötü etkileri olduğunu ifade eder. Bir varlık ya da nesne tabu ise, ona dokunmak insana zarar getirir.

Animist düşünce sonucu insan canlı ve cansız varlıkları dualist bir yaklaşımla, iyi veya kötü olarak anlamlandırmış, buna bağlı olarak bir takım semboller üretmiştir. İnsanoğlu, sahip olduğu dinsel, mitolojik ve büyüsel inançlarını çeşitli sembollerle ifade etmiştir. Cin, ejderha, şeytan, dev gibi sembollere dünyanın birbirinden uzak çok farklı toplumlarında rastlanır. Bunlar mitolojilere, efsanelere bir güç kaynağı olarak konu olmuşlardır. Animizm, Fetişizm, Dinamizm'de olduğu gibi bu tür inançlar tek Tanrı inançlarını kapsayan Monoteizm'de de vardır. Karanlığı ve kötülüğü temsil etmiş olan cin, dev, ejderha, yılan, şeytan gibi varlıkların tasvirlerine İran, Hint, Çin, Tibet, Moğol, Türk ve Japon resimlerinde, heykellerinde ve diğer sanat yaratmalarında rastlanmaktadır.

Şamanizm, Brahmanizm, Hinduizm, Lamaizm ve Müslümanlık gibi dinlerde bu varlıklarla ilgili bilgiler anlatılmaktadır. Asya'nın her köşesinde kötülük saçan yılan, ejder ve demonlarla ilgili çeşitli efsaneler dolaşır. İnsanlarla bu güçler arasında sürekli mücadele vardır. Demonlar insanlara saldırır, onları kaçıır ve öldürür. Yaşamları insanlarınkine benzemez. Ancak insanoğlu bu mücadeleden galip çıkar. Bu tür inançlarda yılan, ejder ve demonlarla ilgili semboller çok yaygındır. Yılanlar ve ejderler hem uğursuzluk hem de iyilik sembolü olarak kullanılmıştır. Ejderhalar, hemen hemen tüm doğu efsanelerinde görülür. Batı efsanelerinde ise zaman zaman ejderhalardan söz edildiğini görmekteyiz. Pherseus, Herkül, Aziz George gibi kahramanlar kötülük sembolü olan ejderhalarla döğüşmüşlerdir. Batıda ejderhalar kötülük sembolü olduklarından şeytan biçiminde tasarlanırdı. Doğuda ise ejderha, her şeyin başlangıcı olarak kabul edilir. Ejder orjinal kaos sıvısından yaratılmıştır. İnanca göre her şeyin başlangıcı kaos sıvısıdır. Evren, kaos sıvısından yaratılmıştır. Evren kaostan yaratıldığı için kaosun kendisi de ejder olduğuna göre her şeyin başlangıcı olarak kabul edilir. Halktaki imajına göre ejderhaların yarasaya benzeyen kanatları vardır. Ve derisi pullarla kaplıdır. Ateş püskürtür. Hazinesi korur. Genelde göllerde ve denizlerde yaşar. Zaman zaman insan kurban edilerek yatıştırılır. Kanı zehirlidir. Her an her yerde olabilir. Çok hareketlidir. Bu tür rivayetleri çoğaltmak mümkündür.. Bugünün kertenkelelerinin benzeri olan büyük dinazonların eski çağlarda var oldukları delilleriyle ispatlanmıştır. Bu yaratıklarla ilgili bir çok fosil bulunmuş, çeşitli ülkelerin müzelerinde sergilenmektedir. Masallara destanlara konu olmuş çeşitli sanat yaratmalarında tasvir edilmiş, bu

yaratıklarla, bulunmuş fosillerin yapısal benzerlikleri ilginçtir. Tüm bu anlatılanlar insanın hayal gücünün gerçeğe bakışı ve onu yeniden yaratmasıyla ilgilidir. Çeşitli kültürler, inançlarında ejderi iyi veya kötü olarak kabul ederler. Dünyanın rahata kavuşmasını ejderin öldürülmesine bağladıkları gibi onun iyi nitelikli olduğunu savunan inançlarda vardır, veya her iki niteliği birleştiren karmaşık bir yaratıktır ejderha.

DOĞA ÜSTÜ GÜÇLER İNANCI

Eski Doğu sanatında Mitoloji, sanatın ön koşuludur. Doğu sanatçısının imge gücü, doğa ve toplum olaylarına bakışı bu yöndedir. İnsanın inandığı bu düşsel dünyanın oyuncularını doğa üstü varlıklardır. (Cinler, devler, ejderhalar, şeytanlar ve diğer kötülük güçleri). Doğu sanatının konusunu oluşturan bu vazgeçilmez varlıklar hep insanlarla mücadele halindedirler. Bu varlıklarla bazı insanlar ilişki kurabilmektedir. Kam ve Şaman gibi ünvanlarla anılırlar. Bu insanlar ait oldukları toplumlarda o toplumun inandığı inancın temsilcileridir. Kam ve Şamanlar ayın sırasında ilişki kurmak istedikleri varlıkların tasvirleri olan maskeleri takarak o varlıklarla bir anlamda özdeşleşmiş olurlar. Şamanlar, Kam'lar ve büyücüler doğunun göçebe toplumlara olan Türk'ler ve Moğol'lar arasında sahip olunan inancın temsilcileridir. Bozkır sanatı denilen göçebe toplumlarının sanatı göçebe yaşantı ve onunla ilgili Şamanizm inancı içeriği taşıyan sanat yapıtları olarak kendini gösterir.

Orta Asya Bozkır Sanatı, Hint Buda kültürlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Çin sanatının Türk ve Moğol sanatına hem düşünce hem de biçim olarak katkıları olmuştur.

Orta Asya Bozkır sanatı bu kadar etki yapmış kùltùrlere ve unsurlara rağmen kendine has orjinalliğini ve yapısını korumuş, kendini etkileyen bu kùltùrleri etkilemesini de bilmiştir. "Orta Asya Türk Sanatı'nın Keşmir ve Tibet Sanatın'a hatta Budizm'i canlandıran resimlere Çin Sanatı üstünde etkisi olmuştur".(2)

Eski Doğu toplumlarının kùltùrlerinde çarpıcı bir yakınlık benzerlik vardır. Birbirlerine çok uzak olan farklı dilleri konuşan ve farklı ırklara dahil olan toplumlarda dinsel inanç ve efsanelerdeki ortak noktalar şaşılacak kadar çoktur. Bu benzerlik toplumların, içinde buldukları coğrafi konum, sosyo-ekonomik koşullar, benzer yaşam biçimi olmasından kaynaklanmaktadır. Doğu toplumlarının mitolojik içerikli sanat yapıtlarında, düşsel efsanevi kahramanların ve yaratıkların dışında yerel özellikleri halkın değer yargıları, yaşam biçimleriyle ilgili ipuçlarını, bilgileri görüp öğrenmek mümkündür. Her toplum kaynağı tek olan mitolojik bir olayı kendine göre yorumlamasını bilmiştir. Bu da insanın hayal gücünün zenginliğini gösterir. Doğuda toplumların inandığı bir olay, sanatçı tarafından öznel olarak yaşanır. Düşsel bir biçimde sanat yapıtı olarak somutlaşır.

Doğu sanatında sanatçıların duyuş ve davranış biçimlerinin batıdakinden farklı olması, onların inanç dünyalarının da farklı olmasına ve somut biçimlere dönerken de farklı biçimler olarak karşımıza çıkmalarına neden olur. Eski doğuda sanatçı doğa karşısındaki çaresizliği ve doğanın kendisi üstündeki ezici gücü karşısında, doğa üstü güçlerin varolduğu inancına yönelmiştir. Bu güçlerle din-büyü aracılığıyla ilişki kurmak istemiştir. Bu da doğu sanatının yapısında doğa üstü unsurların vazgeçilmez olduğunu gösterir. İnsan algısının dışında olan anlaşılmazlık,

(2) Mario Bussagli, *Painting of Central Asia*, Genova-1963

bilinmezlik sanat yapıtının gerçek üstü özelliğidir. Aklın almadığı mantık dışı olarak da kendine özgü bir mantığı olan düşsel bir dünyadır Doğu Sanatı. Bu dünyanın oyuncularını, cinler, periler, şeytanlar, ejderhalar, yılanlar ve büyücülerdir.

RESIM-1

RESIM-2

RESIM-3

RESIM-4

RESIM-5

RESIM-6

RESIM-7

RESIM-8

II BÖLÜM

ŞAMANİZM VE ŞAMANLAR

Şamanizm inancının yaygın olduğu bölgeler Kuzey Asya, Orta Asya, Doğu Asya, Kuzey ve Güney Amerika ve Kutup bölgeleridir. Şaman özellikleri bir insanda daha çocuklukta sahip olduğu bir takım ruhsal belirtiler sonunda anlaşılmaktadır. "Şamanlık, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde kendini gösterir. Cin, peri, dev görme, sık sık gelen baş dönmeleri bayılmalar, gelecekte haber verme yeteneği..... Şaman olacak kimseler Şamanlık mesleğini alana kadar ruhsal ve bedensel acılar içinde kıvranırlar. Çoğu zaman yemeden içmeden kesilirler; Tek başlarına yaşadıkları yerlerde ruhlarla ve cinlerle konuşurlar." (3)

Bir başka araştırmacı olan H.findeisen, Şamanlık belirtilerini şöyle anlatır." İnsanlardan çekinme ve korku, içe dönük bir ruhsal yapı, sıkıntı ve düşüncenin ağır basması Şamanlık için ön belirtilerdir. Bu durum karşısında o çocuğun yakınları ve akrabaları ata ruhu tarafından seçilmiş olan çocuğu bu ağır görevden alıkoymak için her türlü çareye başvururlar. Ancak bütün bu çarelerin işe yaramadığı anlaşılırsa, genç çocuk, öğrenim ve eğitim için bir şamanın yanına verilir. Bir takım Şamanlığa uygun belirtiler varsa, Şaman olabilir. Tanrılardan ve cinlerden acıklı şarkılarla yardım dileyen, kendisine sataşan cinlerin ve kötü ruhların acı vermemelerini, rahatsız etmemelerini isteyenler ruhsal yapı bakımından Şamanlığa elverişli kimseler olup onulmaz derde düşmüşlerdir. Bunlar geceleri korkunç düşler görmekte, gündüzleri de kendilerini izleyen cinlerin birbirleriyle konuştuklarını duymaktadırlar.

(3) G.Nioradze, Der Schamanismus Bei Den Sibirischen Völkern
Stuttgart-1959

Böylece uzun bir süre oradan oraya dolaşan kimse, sonunda tanınmış bir şamana giderek mesleği öğrenmeye başlar".(4)

Şamanlık mesleğinin sırlarını öğrenmek, hayal görmek, değişik sesler duymak, uykuda şarkılar söylemek, تنها yerlerde dolaşmak, karlarda yatmak, bağırarak, çağırarak şeklinde başlamaktadır. Bu özelliklere sahip biri, ünlü bir Şamandan, mesleğin sırlarını da öğrendikten sonra Şaman olmuştur. Artık amacı, Şamanlığın en üs düzeyi olan Trans'a ulaşmaktadır. Bu ruhsal durum mistik bir karakter taşır. Trans durumuna gelen bir Şaman, bu dünyadan gitmiştir. Bu bir, ölüp-dirilmek olayına benzer.

"Şaman, herkesten önce kendi özel usulleri sayesinde ulaştığı 'Extase' hali içinde ruhunun, göklere yükselmek, yer altına inmek, ve oralarda dolaşmak üzere bedeninden ayrıldığını hisseden bir aşkın (transe) ustasıdır. Bu sırada bir alet durumuna düşmekten uzak ve tersine olarak, kendisi ruhları hükmü altına alarak, cinler, periler ile şeytanlarla bağlantı kurmada başarılı olur.

Ateş üstünde hakimiyet kurması, hastalanan (ruhu çalınan) kimselere şifa vermesi, ölümlerin arzularını yerine getirerek zararlarını önlemesi, dertli insanların şikayet ve dileklerini arzetmek üzere gökteki ve yeraltındaki Tanrıların yanına giderek aracılık yapabilmesi böylece mümkün olabilmektedir. Bu özellikleri ile topluluk üzerinde korku ve saygı uyandıran ve dini otorite kuran Şaman vasfını ve kaderini bildiği insan ruhunun mütehassısı olarak, topluluk maneviyatının düzenleyicisi durumundadır. Fakat fonksiyonunu vasıtasız olarak müdahale etmediği veya ölüm veya bir talihsizlik olmadığı veya bir kurban sunma töreninde Extase tekniğinin yeralmadığı hallerde Şaman için yapılacak iş yoktur. Hayat Şamanın mücadelesi olmaksızın

(4) H.Findeisen, Schamanentum, Stuttgrat-1957

devam eder". (5)

"Şaman olması gereken bir insan üç ile dört yıl boyunca ruhsal bir hastalığa yakalanır. Yani bu şu demektir: Aday bir yerde yatar ve bedeni parça parça kesilir. Kesilen beden parçaları ve akan kan, tıpkı bir kurban eti ve kanı gibi hastalık ve ölüm getiren yerlere atılır ve serpilir. Bedenin kesilişi sırasında Şamanlar yattıkları yerden kıpırdamazlar ve yaralanmış görünmezler". (6)

Bu olay Şamanlar tarafından G. Budruss'un aynı eserinde şöyle anlatılmaktadır. "Cinler ilkin başı keserler; sonra kesik başı bir sopaya geçirirler..... böylece baş, kendi gözleriyle çevresinde olup bitenleri görebilir. Öyle ki biz, onların bedenimizi nasıl kesip biçtiklerini görebiliriz. Sonra bedenden kestikleri parçaları ölüm ve hastalık getiren yolların arasına pay ederler". (7)

Tüm bunlar meydana gelirken, Şaman yattığı yerden kımıldamadan olanları seyreder, konuşulanları dinler. Mistik bir karakter taşıyan bu olay, bir anlamda Şaman için özlüp dirilmedir. Şamanların özel giysileri ve özel davulları vardır. Şamanlık mesleğini öğrenen insan bu giysileri ve özel davulları hak etmiş olmaktadır. Artık şamanın iki çeşit görevi vardır. 1- Hastaları iyileştirmek, 2- Ölenlerin ruhlarının öteki dünyaya gidişlerine eşlik etmek. Doğu toplumlarında, özellikle Orta Asya toplumlarında şarkılarla yapılan dini ayinlerde Şamanların garip maskeler kullandıkları görülür. Bu maskelerle kişiliklerini değiştirdiklerine inanırlardı. Taktıkları maskeler neyin tasviriyse, şamanlar o varlığın özelliklerine sahip olduklarını düşünürlerdi. Bir kartal maskesi takan şaman,

(5) Mircea Eliade, Le Chamanisme Et Les Technigues Arhigues De I'Extase Paris-1951

(6) G. Budruss, Schamanegeschichten Aus Sibirien München-1955

(7) G. Budruss, Aynı eser.

kartal gibi uçacağını sanırdı. Elbetteki bu şamanın kendini kartalla özdeşleştirmesiyle ilgilidir. "Şamanist'e göre, insan, hayvan kılığına bürünerek, ilkel halini, doğumdan önceki ruh durumunu, aynı zamanda ölümünden sonraki alacağı kişiliğini bulur; kendisini bütün varlıklardan ayıran özelliklerini terk eder ve hayvani olan bütün varlıklarla birleşir. Kayalara dikili taşlara yapılmış hayvan şekillerinin, hayvan mı, yoksa hayvan giysisinde insan mı olduğu söylenemez. Resmi yapan için bir problem yaratmaz, hepsi canlı varlıklardır. Kendi kişilikleri dahil her şey olabilirler, kam, avcı iyi veya kötü ruhlar tanrıların görünüşleri veya elçileridir". (8)

ŞAMANLAR VE SEMBOLLERİ

Şamanlar büyü yapar, yağmur yağdırır, bitki ve hayvanların üremesini sağlar. Bunlar insanlar için yararlı şeylerdir. Şaman, insanlara yararlı olmak için olağanüstü varlıklarla ilişki kurar. Onlardan haberler alır bunu da tören eşliğinde yapar. Törenle hastaya çağrılan şaman, ona mistik bir güç sağlayan büyücü giysisini giyer, sonra dans eşliğinde cinlere başvurur, şarkılar söyler, davul çalar, trans durumuna gelene kadar bu davranışlara devam eder, ölü ruhuna eşlik edecekleri zaman da yolculuklarında kullanmak için kurban edilen hayvanın ölüsüne biner. Bazen canlı bir figüre de binebilir. Şamanlar Giysilerini değişik resimlerle simgelerler, süsler ve donatırlar. Şamanın elbisesinde hangi hayvanın simgesi veya resmi var ise, şaman, o hayvanın yerine geçer. Böylece hayvanla özdeşleşmiş olur. "Şaman giysisinin neyi sembolize ettiği sorunu söz konusu olduğunda şamanların giyindikleri hırkaların bütünü itibarıyla

(8) Jean Paul Roux, Türk Kültürü El Kitabı, M.E.B-İstanbul

koruyucu bir cini sembolize ettiği fikrini ileri süren araştırmacılarla aynı fikirdeyiz. Şaman, hırkasını giyer giymez hırkanın üstündeki cin resimlerinin kuvvet ve kudretlerinin etkisi altında kalmaktadır. Şaman giysisinin üstünde iliştirilen ya da eteklerine asılan insan ve hayvan kemikleri, kuş kanatları ve tüyleri, çeşitli araştırıcıları giysisinin sembolize ettiği koruyucu cinin ya da ruhun insan ve kuş olduğu fikrine götürmüştür".(9)

Şamanizmin bir din olup olmadığı halen tartişılmaktadır. Konumuzun bütünü bu olmadığından yalnızca konuya farklı bir açı getirmesi için Ziya Gökalp'in bu konuda Şamanlar için söylemiş olduğu bir kaç cümleyi belirtmekte yarar görüyorum. Ziya Gökalp Şamanizmin bir din olmadığı konusunda şunları söyler. "Bir şamanın başarılı olması için kadın gibi saçını kestirmesinden, bıyığını sakalını traş ettirmesinden, kadın elbisesi giyinip kadın takısı takmasından, cinsi ilişkilerinde kadın rolü oynamasından, hatta gebe kalıp bir takım (balık, kertenkele, fare) hayvanları doğurmasından, şamanizmin bir din olmadığı anlaşılır. Bu gibi zıt hareketler, sihiri büyüü dinden ayırır. Şamanlar hem sihirbaz, hem kahin, hem de şinir hastalıklarını tedavi eden ruh doktorlarıdır.(10)

Gökalp bu düşüncesiyle, şamanın sihir yapan sihirbaz, geçmiş ve gelecekte haber veren kahin ve akıl hastalıklarını iyileştiren ruh doktoru olduğunu savunur.

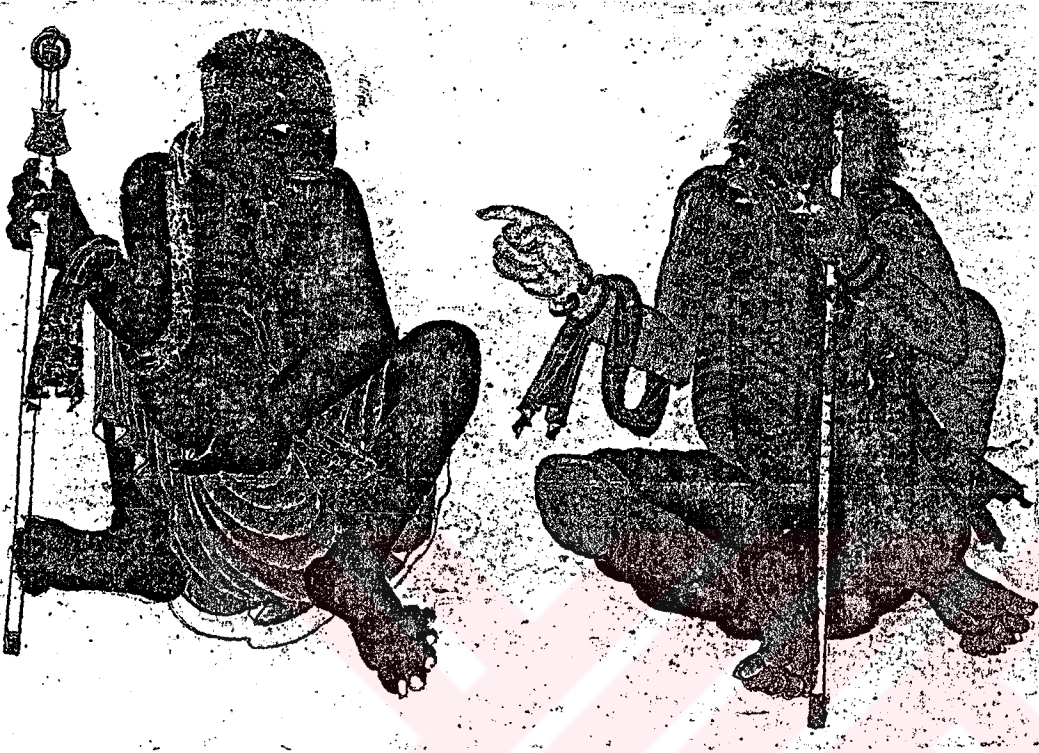
---

(9) G.Nioradze, Der Schamanismus Beiden Sibirischen Volkern, Stuttgrat-1959

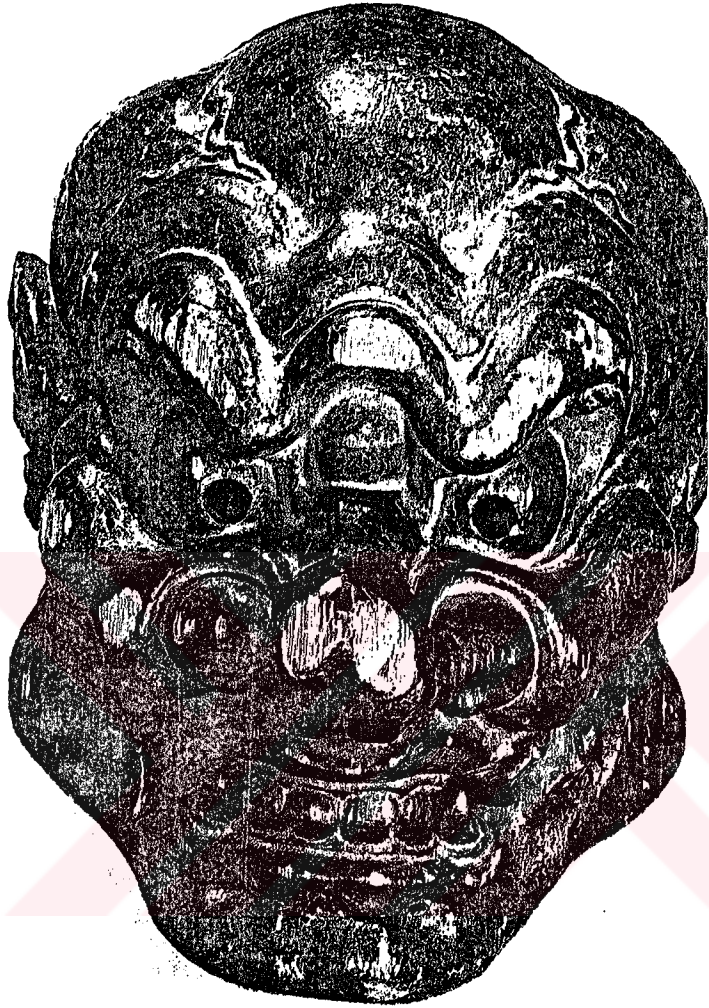
(10) Z. Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı-1976

RESIM-9

RESIM-10

RESIM-11

RESIM-12

RESIM-13

III. BÖLÜM

İNANÇLARIN SANATA ETKİLERİ

Doğu sanatında da batıda ortaçağda olduğu gibi bir inancı bir dini yaymak, onun gücünü göstermek için resim yapılıyordu. Mani dininin (Maniheizm) Asya'da yayılmasında resim sanatının etkisi büyük olmuştur. Yaşadığımız yüzyıl içinde yapılan bir çok kazıda mağara manastırları bulunmuş üst üste sıralanmış frizlerde Buddha'nın yaşamından alınmış sahneler yapılmıştır. Doğu sanatında sözün etkili olduğunu kuşaktan kuşağa aktarmanın sözle gerçekleştirdiğini biliyoruz. Ancak sözün etkisi kadar, resmin de etkisinin olduğunu kabul etmek gerekir. Bunun kanıtı da, bugüne kadar bulunan freskler, levhalar, işleme ve yazmalara yapılmış resimlerdir. Bu resimler izleyeni etkilemesi, onlara dinin gereklerini öğretmesi amacıyla yapılmışlardır.

Dinsel ve büyüsel inançlar, doğu sanatında değişik türden sanat yaratmaları olarak görselleşmiştir. Doğu sanatında din ve büyü iç içedir. Eski doğu sanatının ortaya koyduğu ürünlerde bu içerikte anlatımlar vardır. Bu gizemli sahneler, dinsel, büyüsel ve mitolojik inançların dışa yansımalarıdır. Doğu sanatçısı düş gücünü, bu sanat yaratmalarıyla ortaya koymuştur. Bizi bu düş dünyasında dolaştıran, temeldeki bu inanç ve düşüncelerdir. Bu türden sanat yapıtlarında, doğa ile doğa üstünün içiçe girdiğini, sanatçının imge gücünün doğaya baskın çıktığını görüyoruz.'

Doğu resim sanatında, dinsel içerikli resimlerde doğa üstü yaratıklar, mitolojinin dinle içiçe olduğunun göstergesidir. Bu resimlerdeki sahneler, gizemli düşüncelerin sanatta yansımalarıyla ilgilidir. Dinin, mitolojinin oluşturduğu bu gizemli düşünceler, aynı zamanda

sanatın temsilini oluşturmaktadır. Bu dinsel inanç ve mitolojik zenginliği kavrayışımız bu doğrultuda üretilmiş sanat yapıtlarına yaklaşımımızı doğru yönlendirmektedir. Mitoloji yaratmada toplumların imge gücü ne denli güçlü oluyorsa sanat yaratmaları da o denli zengin olmaktadır. Toplumlar ürettikleri mitolojilerde, doğa üstü varlıklarla hep mücadele halindedirler. Bu varlıkları kötülük sembolü olarak görüp, insanın sonunda bu kötülük güçlerini yenmesini, onları yok etmesini anlatırlar. Bu insanın dışındaki gerçekleri güzel bulmayıştından, ona hükmetme isteğinden kaynaklanmaktadır. Sanatçının düşüncesi dış gerçeklerden (doğa ve toplum olaylarından) daha üst düzeydedir. Sanatçı, imgelem gücü ile kendi gerçeğini yaratır. Artık, sanatçının düşleri sanat yapıtında görselleşerek gerçek bir varlık değeri olur. Bir sanatçı, yapıtında gerçeğin dışında bizle ne kadar çok yabancı bir dünya kurmuşsa, o kadar çok başarılı olmuştur. Doğuda, Doğu Sanatında bu başarı, eski dönemlerden bugüne kadar devam etmektedir.

ŞAMAN VE DEMON RESİMLERİ

Doğu sanatında gerçeğe olduğu gibi yaklaşılmaz, hatta gerçek Doğu sanatçısı için güzel değildir. Doğu sanatçısı ile güzel düşüncesini hayal gücüyle bulmaya çalışır. Sanatçı bir anlamda büyücüdür ve şamandır. Sanatçının düşsel dünyası çok daha önemlidir. Sanatçının görevi insanları düş dünyasına götürmektir. Gerçek önemli değil, gerçeğin özünde saklı olan önemlidir. Bu da gizemdir. Doğu sanatçısı kendini yaşadığı ortamdan soyutlar. Artık yarattığı yapıtlar da birer gizdir. Çözülmesi gerekir. Demonlarla ve şamanlarla

ilgili resimlerde Mehmet Siyah Kalem adı önemlidir. Mehmet Siyah Kalem'in resimlerinde Şamanizm, Maniheizm, Yesevilik gibi inançların etkisi görülür. Siyah Kalem, gözlerini doğaya kapamış, doğayı zihniyle algılamış bir ressamdır. Mekan anlayışına getirdiği değişik yaklaşımı önemlidir. Mekan figürlerin hareketine bağlanmış, figürlerin hareketleri yüzeyi belli planlara ayırmış, böylelikle mekan hissi doğmuştur. Bu da resimlere dinamik, figürlere de enerjik bir görünüm kazandırmıştır. Mehmet Siyah Kalem, güçlü bir sanatçıdır. Desen gücü insan figürlerinde ve diğer doğa üstü varlıkların resmedilmesinde kendini gösterir. Resimlediği figürleri belli bir tipten dışarıda çeşitlilik gösterir. Farklı buluşlardan, farklı dinlerden ve farklı sınıflardan insanlar olduğu gibi, insanlardan farklı korkunç çehreli devler, cinler, dans eden, çalgı çalan şamanlar, demonlar resmedilmiştir. Günlük yaşamdan yapılmış resimlerde bile bir olağanüstü nitelik vardır. O dönemin dinsel, büyüsel, mitolojik inançlarının Silah Kalem resmindeki etkileri kolaylıkla sezilebilmektedir. Siyah Kalem'in tarzında Uzakdoğu'dan etkiler görünmesine rağmen, kendine özgü oluşu da önemlidir. Uzakdoğu'nun yumuşaklığı Siyah Kalem'in resimlerinde yoktur. Resimleri daha sert ve enerjiktir.

M.S. İşpiroğlu ve S. EYÜBOĞLU Mehmet Siyah Kalem resimlerine biraz daha farklı yaklaşıyorlar. "...Resimlerinde yer yer görülen doğa tasvirleri, Siyah Kalem'i Temsilci bir sanat görüşünün dışına çıkarmıyor. Temsilci sanat derken burada sadece figürlerin belli tipleri temsil ettiğini söylemekle kalmıyoruz. Resimde temsilcilikle genellikle doğanın doğrudan doğruya aktarılmasından değil de, insan zihninde yer etmiş ortak kalıplardan hareket etmeyi kastediyoruz.

Bu anlamda Avrupa Ortaçağı'nda sanat tamamiyle temsilcidir... Siyah Kalem'in resimleri, bizi doğa üstü aleme götürmüyor". (11)

Doğu sanatındaki yaratıcı zenginlik, sanatçıların gerçek dünyayı, ruhsal güçler, mitolojik konular ve doğa üstü olaylarla yorumlamasıyla ilgilidir. Bunu, tüm doğu kökenli sanat yaratmalarında görmek ve sezmek mümkündür. Doğu sanatı, dinle düşüncenin, doğa ile doğaüstünün birleştiği, kaynaştığı ve birbirini tamamlamanın ifade edilışıdır. Doğu sanatçıları, özle biçim arasında bir birlik yaratmaya çalışmışlardır.

"Siyah Kalem'in, insanları doğaüstü değilse, doğadışı bir hayal perdesinde oynuyorlar ve böylece karşımıza, herşeyi insan vücuduyla anlatan, insan vücuduna kapanan bir sanat çıkıyor.... Bütün bu açıklamalar, bizi Siyah Kalem'in, aslında tasvirici olmaktan çok temsilci olduğu sonucuna götürmüş bulunuyor". (12)

Siyah Kalem'in resimlerinde alışılmışın dışında figür tiplmeleri görülür. Kuyruklu, boynuzlu, korkunç çehreli insansal özellikler taşımakla beraber, insandan ayrılan daha çok masal dünyasının varlıkları olarak karşımıza çıkarlar. Bunlar birer güç sembolüdürler. Figürler insana hiç benzemezler. Onlar daha çok başka dünyanın varlıklarıdır. Bu da ressamın sahip olduğu inançla ilgilidir. O dönemdeki inançların, ressamın düşsel dünyasından süzülüp, geçerek görselleşmesidir. Bu resimlerde doğaüstü varlıklar insanlarla ilişki kurabiliyor, onlarla mücadele ediyor, aynı mekanları paylaşabiliyorlar. Tüm bunlar, bu varlıkları insan çıkışlı yapmaya yetmez. Bunlar tamamiyle sanatçının düş

(11) M.S. İŞİROĞLU-.S. EYÜBOĞLU, Fatih Albümüne Bir Bakış, İst. Üniversitesi Yayınları.

(12) M.S. İspiroğlu-Ş.Eyüboğlu, Fatih Albümüne Bir Bakış İst. Ü. Yayınları

dünyasının ürünleridir. Sahip olunan inancın ve bu inançların düşündürdüğü güçlerin tasvirleri, yeni kurulan dünyanın öğeleri diyebiliriz. Ancak unutmamak gerekir ki, tüm bunlar sanatçının düş dünyasının yarattığı varlıklar da olsalar bunlar sanatçı için gerçektirler. Bu anlamda oluşturulmuş sanat yapıtının kendisi de gerçek bir varlık değeri olarak karşımıza çıkar"... Bu varlıklar ister insan, isterse başka bir şey olsun, boğuşma, dansetme, yük kaldırma gibi kuvvet boşaltma halindedirler... Her türlü akıl ve zerafet ölçüsü dışında, fikirleşmemiş, dizginsiz, ham bir kudretin, gök gürlemesi, bir vahşi hayvan bağırtısı halinde ortaya dökülmesi karşısındayız. Burada Kalem'in Gotik Sanatı'nda olduğu gibi, şeytan, cadı ve zebani gibi menfi kuvvetleri tasvir ettiği akla gelebilir. Bazı figürler, Müslüman veya Hıristiyan düşüncesinin ve yorumlarının şer kuvvetlere verdiği çehreyi andırıyor; Fakat bu dev insanlar ve insan devler, bir dini düşünceden doğmuş olsa bile, iyi ve kötü, cennet ve cehennem, şeytan ve melek zıtlıklarıyla düşünen bir dini görüşten ve onlarla başa çıkmak için sihirbazlara başvuran Şamanizm'le yakından ilgisi olduğunu tahmin ettiğimiz düşüncenin ipuçlarını veriyor".(13)

Doğuda dinler birbirini sürekli etkilemiş olduklarından, buradaki inançlar birbirlerine karışmış durumdadırlar. Birçok konuda birbirine benzer özellikler taşırlar. Siyah Kalem'in resimlerindeki tiplerin farklılıklar göstermesi de bundandır. Demonlar'la ilgili farklılıklar ve benzerlikler bulunmakla beraber, ortak olan özellik, onların hareketli, enerjik ve dehşet saçan yaratıklar olmalarıdır. Görkemli, gizemli, olağanüstü olan bu yapıtların bugün bile hayranlık uyandırması Doğu sanatçılarının zihnini gerçek dünyadan çevirip, dinsel

(13) M. İşıpiroğlu, Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem Ada Yayınları, İstanbul-1983.

güçlerin, mitolojik konuların, doğaüstü varlıkların bulunduğu inanç sistemlerine³² yönelmesi ile ilgilidir.

".... Siyah Kalem'in resimleri kukla ve gölge oyununda olduğu gibi bizi bir çok çeşitli tiplerle karşılaştırır. Bunlar arasında değişik ırklardan ve halklardan tipler görürüz; Türk, Moğol, Hintli, Zenci, değişik inançtan olanlar, Şamanlar, Gezici Derviş, Budhist ve Nesturi Rahipleri; Zengin, fakir, üst sınıftan görkemli efendiler, ağır yaşamın izleri üzerinde okunan göçebeler... Fakat Siyah Kalem bunlarla yetinmez. Asıl resim dağarcığına hayal gücü yaratıklar da girer. Korku saçan cinler ve devler, çalgı çalan, dans eden bilinmeyen bin tanrıya at kurban eden Demonlar".⁽¹⁴⁾ Burada izleyene çarptırılmış biçimler sunma düşüncesinden, doğanın gerçekçi bir algılanmasından çok, doğa güçleriyle her zaman ilişkili olmuş, onları kavramış bir sanatçının gerçeği düş ve fantaziyle çözümlemesidir.

Bunlar sanatçının zihninde var ettiği varlıklardır. Bu varlıkların kendilerine ait yaşamları vardır ve yapıtın kendisiyle birlikte gerçektirler. Bu gerçeklik öznel bir gerçekliktir. Doğa taklidi değil, düşüncenin ürünüdür. Bu düşünce dinsel, biçimsel ve mitolojik inançlardan kaynaklanan bir düşüncedir. Bir sınırı yoktur. Burada düş ve gerçek yaşam birbirine karışır. Sanatçı din ile düşüncenin doğa ile doğaüstünün birleştiği, kaynaştığı bu ortamda kendini ifade ederken, özle, biçim arasında bir birlik yaratmaya çalışmıştır. Bu yapıtlarda izleyici gerçek dünyadan çok düş dünyasında dolaşmaktadır.

Karanlığı ve kötü ruhları temsil etmiş olan Demonlar'a Doğu toplumlarının mitolojilerinde, inanç sistemlerinde rastlanır. Bu inanç sistemleri içinde Şamanizm önemli yer

(14) M. İspiroğlu, Bozkır Rüzgârı, Siyah Kalem, Ada Yayınları, İstanbul-1983.

tutar. Şamanizmin yaygın olduğu Asya'da Demonlarla ilgili çeşitli efsaneler anlatılır. Demonlar, etraflarına korku saçarak, insanları kaçırmaları, insanlarla savaşmaları ve kendilerine özgü yaşamları vardır. Bir takım ayinler yaparlar. Bunlar, iri, hareket halinde enerjik, kuvvetli, korkunç yaratıklardır. İnsansal hiç bir özellik taşımazlar. "Başlarında kalın, bazen budaklı boynuzları, kulaklarının yukarısında ve dirseklerinde tüy demetleri vardır. Kısa ve seyrek saçları güçlkle fark edilir, kaşlar gürdür. Bazılarında gözlerden fıskıran alevler kaşları örter. Başın arka tarafı, yukarıdan aşağıya doğru şişkin iki dilim halindedir. Yüzler, ablak. Burun, basık ve yassıdır. Dudaklardan çıkan büyük sivri dişler çehrenin korkunçluğunu arttırır. Ayaklar iri ve hantaldır. Çoğunun düz olarak veya ejder başı ile biten bir kuyruğu vardır. Kuyruğunun ucundaki ejder başları da mücadelelere katılırlar". (15)

"Genel olarak boylar kısa veya orta, vücut iri ve kemikli, kalın ve tıknaz, gövde kısmı yüksektir. Vücuda göre baş çok büyüktür. Figürlerin pek azında görülebilen alın, dar ve arkaya doğru meyillidir. Kafatasının arka kısmı çıkıntılıdır. Açık olan başlardan bazıları kazındığı için saçları incelemek güçtür. Görülebilenlere göre saçlar kır, siyah, ak veya kına rengindedir. Düz dalgalı veya kıvrırcık oluşu hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Güneş yanığı kırmızı renkli, ablak elmacık kemikleri belirli, kat kat, kıvrım kıvrım, kalın kırışıklarla kaplı olan yüzler, kaba ve çirkindir. İrice, bazılarında çok açılmış gözler, badem biçimli ve kuyrukludur. Özellikle belirtilen iris, çoğunda siyah, nadiren mavidir. Düz kalın aralıklı kaşlar, göze yakındır. Burunlar, bazılarında etli, basık, bazılarında nisbeten sivri, ağızlar büyük ve şekilsizdir.

(15) Beyhan Karamağralı, Muhammed, Siyah Kalem'e Atfedilen
Minyatürler. Kültür Bakanlığı Yayınları-1984 Ankara.

Sakallar kara, kır, ak veya kına renkli uzun , top, sivri veya çember biçimli, bıyıklar kalın, burma, düz veya sarkıktır. Ayrıca köseler de görülmektedir. Tuttuğunu pençe gibi kavrayan eller, iri ve kuvvetlidir".(16)

Doğu kültürlerinin Demonları arasında da farklılıklara rastlamak mümkündür. Her bölgenin kendisine özgü Demon tasvirleri oluşturulmuş, bunlarla ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. "Asya'da dinler, efsaneler birbirlerine çok karıştığı için Demonlarla ilgili inanç ve efsanelere de her bölgede rastlanmaktadır. Fakat her bölgedeki Demon tasavvuru ve tasviri başka başkadır. Minyatürlerimizdeki Demonlar iri bir insan yapısında, çok hareketli, hırslı ve dehşet verici yaratıklardır. Tip bakımından İran bölgesi demonları ile aralarında bazı benzerlikler görülebilirse de, ifadeler tamamen aynıdır. İran bölgesi Demonları hareketli, enerjik, hırslı ve dehşet saçan mahluklar değildir. İnsan kaçırmaya, Hint devleri, Brahmanizm efsaneleri ile bir paralel teşkil etmekle beraber tip ve ifadeler açık bir fark gösterir. İncelediğimiz demonlar, hareketli oluşları ve dehşet veren halleri ile XV. Asra kadar Tibet ve Çin resimlerinde görülen Demon tasvirlerini hatırlatır. Fakat tip farkı onları da ayırmaktadır. Bu durumda Türk minyatürlerindeki Demonların İran, Hindistan, Tibet ve Çin ile çevrilen bir bölgeye, yani Türkistan'a ait olduklarını kabul etmek lâzım gelir".(17)

Tüm bu farklılıklara rağmen Doğu kültürlerinin birbirlerini etkilemeleri sonucu doğan benzerlikleri de göz ardı etmemek gerekir.

Mehmet Siyah Kalem resimlerinde Buddhist sanatın etkilerini görürüz. Kötülüğü temsil eden varlıkların, Buddhist düşüncedeki varlıklarla ortak özellikleri Mehmet

---

(16) Aynı eser

(17) Beyhan Karamağralı. Aynı eser.

Siyah Kalem'in bu inanç sisteminden etkilenmiş olduğunu gösterir. Siyah Kalem'in korku uyandıran yaratıkları, devler, şeytanlar, Şamanlar ve Demonlar, yalnızca bu büyük dinlerin dünya görüşlerine tamamen uymamakta, nedeni de bu düşünsel dünyanın varlıkların animist özelliklerinin daha ön planda olmasıdır"... Onların ne Buddhizm'in koruyucu ve yıkıcı ruhlarıyla ne de Müslümanlık'la Hıristiyanlık'ın şeytan ve melekleriyle ortak bir yanı vardır. İyi ile kötünün ötesinde, yer gök ikiliğini tanımayan bir düşüncenin ürünleridir bunlar. Bu Grotoks fakat güçlü varlıklar, ruhlarla dolu bir dünyada gizli doğa güçlerini Demonlaştıran ve bu yoldan onları bağlamaya çalışan bir hayal gücünün yaratıklarıdır".(18)

Demonlar ve Şamanlar'ın boyunlarında, kollarında, bacaklarında çeşitli madeni takılar ve nesnelere takılıdır. Bu takılar ve nesnelere çıkardıkları seslerle, parıltılarla, Şamanlar ve Demonlar, kendilerine seslerle dolu bir dünya yaratırlar.Şamanlar, ruhlar'a konuşmak, bilgiler almak için çeşitli danslar yaparlar. Dansları sırasında çeşitli maskeler takarak hayvan çığlıklarına benzer çığlıklar atarlar. Siyah Kalem resimlerinde, Şamanlarla, Demonların içiçe olduklarını, bazen Şaman ve Demonları birbirinden ayırt etmenin güç olduğunu görmekteyiz. Bu da Şamanların doğaüstü güçlerle ilişki kurarken maske takmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü Şaman, ilişki kurmak istediği varlığın ruhuyla özdeşleşmek için onun kılığına girmektedir. Siyah Kalem'in Demonları insanlarla benzer özellikler gösterirler. Güreş yaparlar; çalgı çalar, dans eder, büyü yapar, ağaç keser, kurban keser, insanlarla mücadele ederler.

(18) M. İspiroğlu, Bozkır Rüzgârı, Siyah Kalem Ada Yayınları, İstanbul-1983.

"Siyah Kalem'in inanç dünyasında Demonlar önemli yer alırlar. Korkunç yüzleri, dışarıya fırlayan sivri dişleri, boynuzları, postları çoğu kez ucunda bir canavar başı olan uzun kuyruklarıyla bunlar hayal gücü yaratıklarıdır. Kaynağını Hint Buddhizmi'nde bulan canavar imgesinin etkisi olmadan bunlar düşünülemezdi. Ama bu hayal yaratıkları Buddhizm dünyasında eşine rastlanmayan bir gerçeklik kazanırlar. Siyah Kalem'in Demonları büyük dinlerin etnik görüşlerine yabancı olan animist bir inancın ürünleridir. Bu nedenle bunların ne Buddhizm'in kötü ruhlarıyla ne de Hıristiyanlığın ve İslamlığın melek ve şeytanlarıyla ortak bir yanı vardır. İyi ve kötünün ötesinde olan bu varlıklar yer gök ayırımı yapan bir düşünceyle kavranamazlar. Bu Grotoks fakat güçlü varlıkların ruhlarının barınağı olan bir dünyada gizemli doğa güçlerini Demonlaştıran ve aynı zamanda onları dizginlemeye çalışan bir pagan, hayal gücünün ürünleridir. Burada karşılaştığımız inanç dünyasının Orta Asya halkalarında yaygın bir din olan Şamanizmle yakın ilintisi olduğu söylenebilir:

Siyah Kalem'in Demonları iri yapılı ve güçlüdürler. Vücutlarında toplanan enerji her an boşalmaya hazırdır. Yapıp ettikleri insaninkine çok benzer: Dolaşır, dans edip çalgı çalar, içki içer, iplik büker, ağaç keser, büyü yapar, at kaçıırır, bilinmeyen bin tanrıya at kurban ederler. Giyimleri de insanlarınkine benzer. Kas eteklik giyerler, çıplak omuzlarına şal dolar, boyunlarına kol ve bacaklarına altın takılar ve halkalar geçirirler. Dans ederken tıpkı insanlar gibi ellerindeki mendilleri havada savururlar. Her zaman çıplak olan ayakları ve bacakları insaninkinden farksızdır.

Bu benzerlik kimi resimlerde sadece ayak ve bacaklarda kalmaz, bütün vucuda, dahası yüze de yayılır. Bu tür

resimlere bakarken bunların, doğa güçlerine karşı koyabilmek için Demon kılığına girmiş insanlar oldukları akla geliyor.

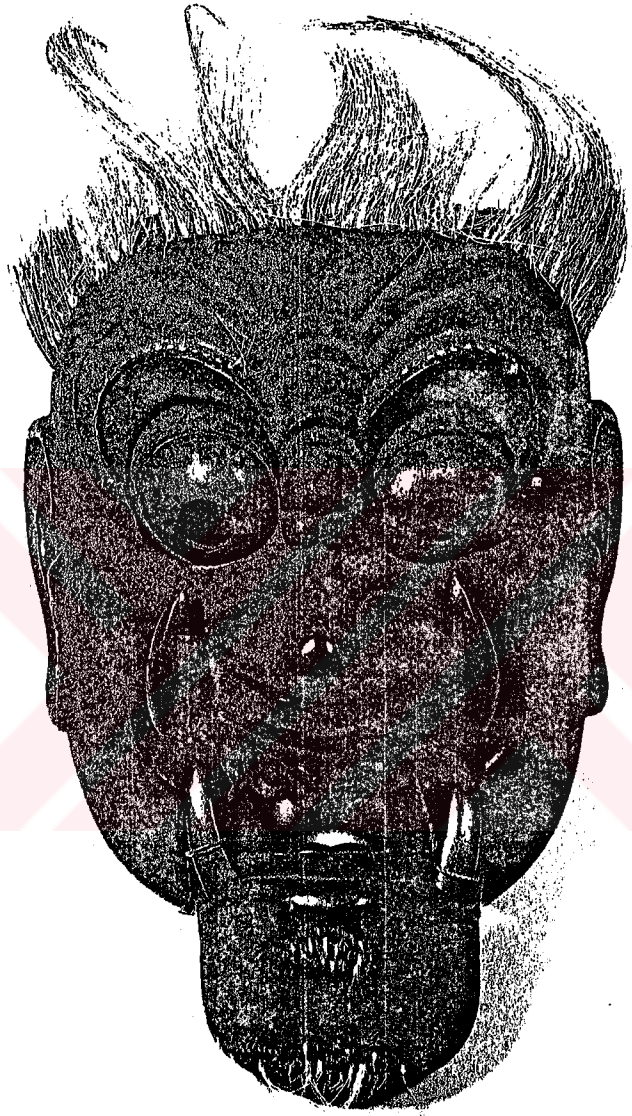
Kuşkusuz Siyah Kalem, ustaca kullandığı fırça çizimini Cinli'lerden öğrenmişti. Fakat bu çizim Siyah Kalem'in sanatında Buddhizm hümanizmasının etkisinden ve estetik değer ölçülerinden uzak kalan bir gerçekliğin buyruğuna giriyor". (19)

Doğu toplumlarında, doğa üstü yetiye sahip güçlerin yardımına her zaman gereksinim duyulmuştur. Doğa olayları çeşitli salgın hastalıklar karşısındaki çaresizliği, bilgi eksikliği Doğu toplumlarını imgesel güçlere daha da yaklaştırmış, doğu sanatçısı sahip olduğu bilgi ve algı kapasitesi oranında bu konudaki sezgiler ve inançlarını görsel biçimlere dönüştürmüştür.

İmgesel güçlerle ilgili düşünceler ve inançların dışa yansımaları, sanat yaratmalarında somutlaşmıştır. Böylesine güçlü bir hayal gücüyle doğa üstü varlıklara yönelik sembollerle değişik malzeme kullanılarak yapılan sanat yaratmaları (resim, heykel vb.) doğuda her zaman bir inancın ifadesi olmuştur. Değişik inançlar, değişik gelenekleri de beraberinde getirir. Tanrılara ve diğer doğa üstü güçlere kurban sunmalar, değişik sembollerle bu güçleri memnun etme gibi davranış biçimleri günlük yaşamın zorunluluğu olarak karşımıza çıkar. Bu davranış biçimleri Doğu sanatında açık bir biçimde kendini gösterir. Böylelikle doğa üstü yetiye sahip güçlerin yardımıyla, salgın hastalıklar, kuraklık, kıtlık gibi zararların önlenebileceği düşünülmüştür. Bununla ilgili sanat yapıtları düş ve gerçeğin kaynaştığı yapıtlar olarak önem kazanırlar.

---

(19) M. İspiroğlu, Bozkır Rüzgârı, Siyah Kalem Ada Yayınları İstanbul-1983.

RESIM-14

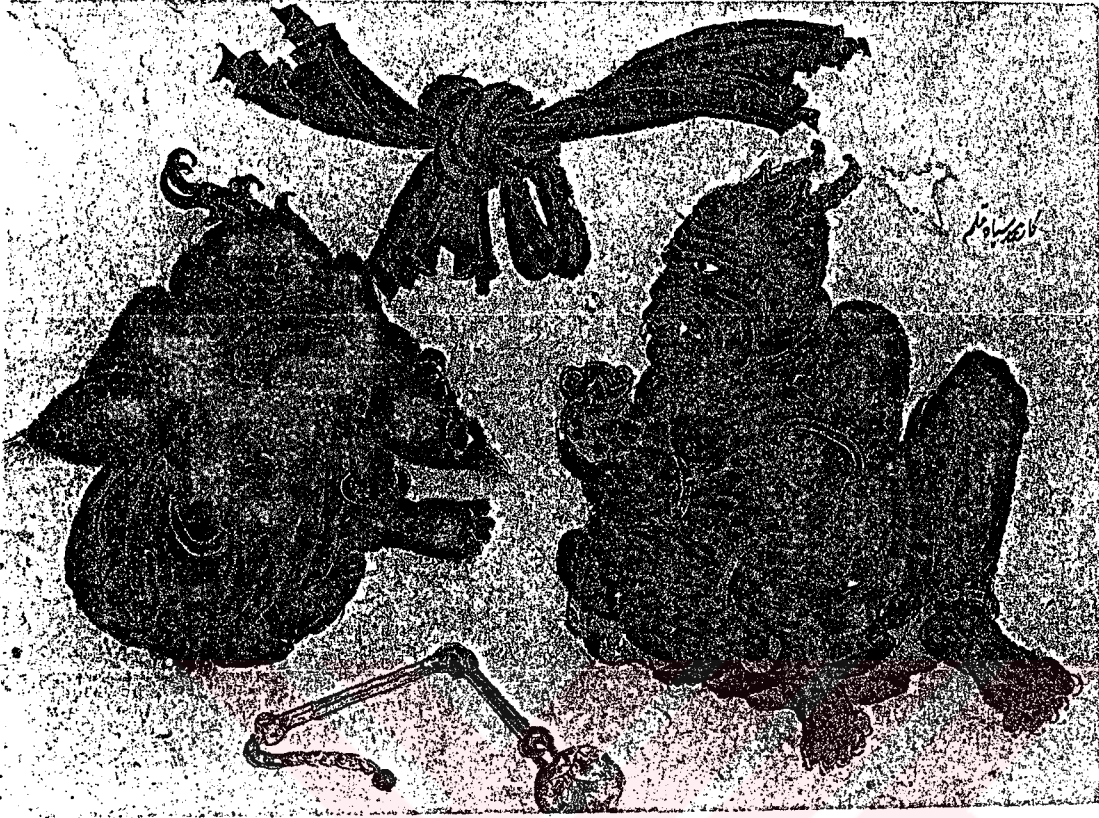
RESIM-15

RESIM-16

RESIM-17

RESIM-18

RESIM-20

RESIM-21

RESIM-22

S O N U Ç

Doğu sanatı dinle, düşünçenin doğa ile doğaüstünün birleştiği, kaynaştığı bir olgudur. Dinsel ve büyüsel inançların sanatla içiçe oluşu, mimariye, kabartmalara, heykele, koruyucu işlevi olan dinsel büyüsel eşyalara yansması buna doğu sanatçısının yaratıcılığı da eklenince görkemli, gizemli, olağanüstü yapıtlar doğması söz konusu olabilmektedir. Eski Doğu toplumlarında sanat, mitoloji, din ve büyü gibi olgular bir arada bulunurdu. Sanatçı bunun doğrudan uygulayıcısıdır. Yapılanlar sanatçısı için fastazi değil, inançla oluşan birer sanat yaratmalarıdır. Tüm bunlar doğu sanatçısının içinde yaşadığı dünyayı algılaması, yorumlaması ve sezgilerle anlamlandırılmasından doğmuştur. Bu dünya gerçek üstü bir dünyadır. Mantiğa ve nedenselliğe yer yoktur. Bu dünyada her şey mümkündür. Zaman ve mekan kavramları farklıdır. İnsanın veya diğer doğa üstü varlıkların ilişkileri dünyasal değildir. Onlar dün de yaşıyor olabilirler, bugün de belki yarında yaşayacaklardır. Zamanı ve mekanı aşmışlardır. Bu yapıtlar bu özelliklerinden dolayı zamana yenik düşmezler, sonsuza dek yaşayabilirler.

RESİMLERİN AÇIKLAMASI

- RESİM 1 : Buddha Heykeli, Hindistan
- RESİM 2 : Bir Fetiş Nesne, Afrika
- RESİM 3 : Bir Takım Kötü veya İyi Güçlerin Bir Takım Nesneleri Tuttukları İnancı Olan Fetişizme Örnek Bir Yapıt
- RESİM 4 : Doğa Üstü Bir Güç Taşıdığına İnanılan Şaman ve Büyücü Maskesi
- RESİM 5 : İçinde Bir Güç Taşıyan Mask, Afrika
- RESİM 6 : Minyatürde Ressamı, Eseri Kötülük Saçan İnsanlarla Mücadele Eden Bir Varlık Olarak Göstermiştir 13.YY.
- RESİM 7 : İnsan İlişkileri İle İlgili Bu Resimde Yere Diz Çökmüş Adam Elindeki Çiçeği Karşısındakilere Saygıyla Uzatıyor
13.YY. Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 8 : Günlük Yaşamdan Aile İlişkileri
13. YY. Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 9 : Dans Eden İki Saman
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 10 : İki Saman Yere Oturmuş Bir Konuyu Tartışıyorlar
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 11 : İçinde Bir Gücün Olduğu Düşünülen Büyük Maskı
Afrika
- RESİM 12 : Şamanlar ve Büyücülerin Doğa Üstü Varlıkları Sembolize Edene Giysilerinden Bir Örnek

- RESİM 13 : Fetiş Nesnelere Donatılmış Bir şaman Maskesi
- RESİM 14 : Korkunç Yüzü Sivri Dişleriyle Bir Demon Maskesi
- RESİM 15 : Bir Hint Mitolojisi İle İlgili Minyatür Resim
- RESİM 16 : İri Yapılı Güçlü Demon, Taşıdığı Bu Gücü Her An Boşaltmaya Hazırlanıyor
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 17 : Mehmet Siyah Kalem'in İnsan Kaçırın Demon Resmi
- RESİM 18 : Korkunç Yüzleri, Tüylü Vücutları, İri Elleri Ve Ayaklarıyla, İnsan Hayvan Karışımı Demonlar
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 19 : İki Demon Şiddetle Birbirleriyle Dalasıyorlar
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 20 : Her Tarafı Tüylele Kaplı, İri Yapılı Enerjik Demonun İnsan Kaçırması
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 21 : İki Demon Kendilerinden Geçmişcesine Müzik Yapıyorlar
Mehmet Siyah Kalem
- RESİM 22 : Çalgı Çalıp Dans Eden Yarı İnsan Yarı Hayvan Demonlar
Mehmet Siyah Kalem

KAYNAKÇA

- G. BUDRUSS : :Schamanegeschichten Aus Sibirien
München-1965
- MARİO BUSSAGLİ : :Painting of Central Asia,
Cenova-1963
- MİRCEA ELİADE : :Le Chamanizme Et Les Techniqes
Arhigues De
I' Extase, Paris-1951
- H. FİNDEİSEN : :Schamanentum Stuttgrat-1957
- Z. GÖKALP : :Türk Medeniyeti Tarihi,
Kültür Bakanlığı-1976
- M. İŞPİROĞLU : :Bozkır Rüzgârı, Siyah Kalem
Ada Yayınları İstanbul-1983
- M. İŞPİROĞLU S. EYÜBOĞLU : :Fatih Albümüne Bir Bakış,
İstanbul Üniversitesi
- BEYHAN KARAMAĞRALI : :Muhammed, Siyah Kalem'e Atfedilen
Minyatürler. Kültür
Bakanlığı Yayınları-1984
Ankara
- G. NİORADZE : :Der Schamaismus Bei Den
Sibirischen Völkern
Stuttgrat-1959
- S. Veyis ÖRNEK : :İlkelerde Din, Büyü Sanat
Efsane, İstanbul-1988
- JEAN PAUL ROUX : :Türk Kültürü El Kitabı
M.E.B. İstanbul